Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum

Asiantuntijalausunto

5.1.2021

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Kuuleminen Sosiaali- ja terveysvaliokunta 13.1.2021 klo 12.45

Asia: HE 245/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi. Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. Vammaisfoorumi lausuu asiaan vain vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen näkökulmasta.

Vammaisfoorumi ry on 29 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 228 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä.

Vammaisfoorumi pitää tartuntatautilain uudistamista ja siihen liittyvää viranomaisten toimivaltuuksien vahvistamista sekä toimien avulla tapahtuvaa riskiryhmien suojelemista tärkeänä ja kannatettavana asiana. Lain uudistus on kuitenkin tehtävä perus- ja ihmisoikeudet sekä perusoikeuksien rajoitusoppi huomioiden. Rajoitusten tulee olla perusteltuja, välttämättömiä ja niistä on säädettävä täsmällisesti ja tarkkarajaisesti. Vammaisfoorumin tietoon on tullut, että vuoden 2020 keväällä ja kesällä on rajoitettu suhteettomasti vammaisten henkilöiden oikeuksia ja vapauksia koronaviruksen torjumisen nimissä, ilman lain antamaa oikeutusta. Näin on tapahtunut erityisesti sosiaalipalveluja käyttävien ja sosiaalihuollon asumisyksiköissä asuvien ihmisten kohdalla. Tämän tilanteen ei tule antaa toistua.

Uudessa tartuntatautilain 9 a §:ssä säädettäisiin aluehallintovirastojen ja sosiaali- ja terveysministeriön toimivallasta tehdä päätöksiä, joiden tarkoituksena on sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän ohjaaminen covid-19-epidemian levittyä tai uhatessa levitä

siten, että se vaikuttaa merkittävällä tavalla sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän toimivuuteen.

Kyseessä olisi viimesijainen velvoittavan ohjauksen mahdollistava säännös, joka tulisi sovellettavaksi tilanteissa, joissa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän omin toimin taikka toimivaltaisten viranomaisten säännönmukaisella ohjauksella ei muutoin olisi oikea-aikaisesti ja kattavasti mahdollista varmistaa välttämätöntä palvelutoimintaa.

Lakiesityksen 9 a §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla aluehallintovirasto voisi velvoittaa antamaan laitoshoidossa tai asumispalveluyksikössä palvelua sellaisille asiakkaille, joiden kotihoito, kotisairaanhoito tai kotisairaalahoito taikka muut sosiaalihuollon palvelut muutoin toteutetaan muualla kuin sosiaalihuollon toimintayksikössä.

Koska koronaepidemian voimakas leviäminen voi heikentää kotiin tarjottavien palveluiden saatavuutta, esittää Vammaisfoorumi lain perusteluihin kirjattavaksi muuksi sosiaalihuollon palveluksi myös vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun, sen eri järjestämistapoineen. Erityistä huomiota tulee kiinnittää henkilökohtaisen avun työnantajamallin sekä omaishoidontuen toteutumisen mahdollistumiseen edellä mainitun kaltaisissa poikkeustilanteissa. Palveluiden jatkuvuus tulee turvata niissäkin tilanteissa, joissa esimerkiksi henkilökohtainen avustaja tai omaishoitaja sairastuu ja palvelun toteuttaminen kotiolosuhteissa estyy. Siksi henkilökohtaisen avun jatkuvuus on pyrittävä järjestämään normaalioloista poikkeavilla viranomaisjoustoilla. Näitä joustoja ovat esimerkiksi lähiomaisen tai sukulaisen mahdollisuus toimia henkilökohtaisena avustajana.

Silloin kun tietty taho velvoitetaan antamaan jollekin asiakas- tai potilasryhmälle sosiaali- ja terveyspalveluja ehdotetun 9 a §:n 1 kohdan nojalla, on varmistuttava siitä, että tämä taho pystyy tosiasiassa vastaamaan kyseisen asiakas- tai potilasryhmän avun ja tuen tarpeisiin. Siksi Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan tulisi Säännöskohtaisissa perusteluissa määritellä pykälässä mainitut asiakasryhmät tarkemmin. Kaikkia vammaisia henkilöitä ei tule niputtaa yhdeksi asiakasryhmäksi, sillä vammaisten ihmisten avun ja tuen tarpeet vaihtelevat suuresti. Pykälätasolla tai perusteluissa tulee nimenomaisesti todeta, että ihmisten yksilölliset tarpeet on huomioitava palveluita antavan toimijan valinnassa.

Pykälän 1 momentin 2 kohdassa säädettäisiin toimivallasta velvoittaa toimintayksikkö asettamaan antamansa sosiaali- ja terveyspalvelut päätöksen mukaiseen tärkeys- ja kiireellisyysjärjestykseen ottaen huomioon, mitä palveluiden antamisesta muualla lainsäädännössä säädetään. Sosiaalihuollon palveluiden osalta tärkeys- ja kiireellisyyspäätös voisi koskea esimerkiksi tilanteita, joissa asiakkaiden lisääntyneen määrän, epidemian aiheuttaman hoidon ja avun tarpeen kasvun tai tavanomaista suurempien henkilöstövajeiden takia kaikkea normaaliolosuhteisiin liittyvää toimintaa ei ole mahdollista toteuttaa.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota siihen, ettei 9 a §:n perusteluissa juurikaan täsmennetä sosiaalihuollon palveluiden priorisointiin vaikuttavia tekijöitä, toisin kuin terveydenhuollon osalta, jossa priorisointiin vaikuttavia tekijöitä ovat hoidon tarpeen kiireellisyys ja hoidon vaikuttavuus. Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan Perusteluihin tulee kirjata nykyistä tarkemmin, minkälaisia seikkoja sosiaalihuollon palveluiden priorisoinnissa otetaan huomioon.

Lain 9 Pykälän 1 momentin 4 kohdan nojalla aluehallintovirasto voisi velvoittaa antamaan laitoshoidossa tai asumispalveluyksikössä palvelua sellaisille asiakkaille, joiden kotihoito,

kotisairaanhoito tai kotisairaalahoito taikka muut sosiaalihuollon palvelut muutoin toteutetaan muualla kuin sosiaalihuollon toimintayksikössä. Tämän säännöksen perusteella henkilöä ei kuitenkaan voitaisi siirtää kodistaan sosiaalihuollon asumispalveluyksikköön tahdonvastaisesti. Tähän perustuen sosiaalihuollon asiakkaiden osalta tulee noudattaa muussa lainsäädännössä säädettyjä kuulemis-, päätöksenteko- ja muita hallinnollisia menettelyjä ennen siirron toteuttamista.

Vammaisfoorumi pitää ensiarvoisen tärkeänä sitä, että säännöksen perusteluissa nimenomaisesti mainitaan se, ettei säännöksen perusteella voida siirtää henkilöä kodistaan tahdon vastaisesti sosiaalihuollon asumispalveluyksikköön. Henkilön oman tahdon selvittämisen on toteuduttava myös niiden henkilöiden kohdalla, jotka eivät kommunikoi tavanomaisin kommunikointimenetelmin. Esimerkiksi kehitysvammaisten ja autisminkirjon ihmisten tahdon ilmaisun toteutumiseksi on oltava tarjolla riittävästi vaihtoehtoisia kommunikoinnin tukitoimia.

Lisäksi Vammaisfoorumi muistuttaa, että asumispalveluyksikössä asuminen perustuu pääsääntöisesti asuinhuoneiston vuokrauksesta (481/1995) annetun lain mukaiseen vuokrasopimukseen, mikä rajoittaa mahdollisuuksia sijoittaa uusia henkilöitä yksikön tiloihin. Selvää on, ettei henkilön asuntoon voida siirtää muita sosiaalihuollon asiakkaita ilman asukkaan suostumusta. Tyhjinä oleviin huoneisiin majoitettavia henkilöitä ei myöskään voida velvoittaa maksamaan vuokraa, vaan heiltä voidaan periä vain heidän normaalisti maksamansa asiakasmaksut.

Esitetyn 9 a §:n 5 kohdan mukaan asumispalvelu- tai laitoshoidon toimintayksikkö voitaisiin velvoittaa osallistumaan potilaiden terveydenhuollon toteuttamiseen. aina kun lääketieteelliset perusteet hoidolle täyttyvät. Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan sairaanhoidon mahdollistaminen sosiaalihuollon toimintayksiköissä ei saa johtaa perusteettomiin tehohoidon tai muun lääketieteellisesti sairaalahoitoa vaativien hoitojen rajaamiseen. Vammaisfoorumin tietoon on tullut tapauksia, joissa vammaisten ihmisten asumispalveluyksiköissä asuville on lähetetty hoitosuunnitelmiin ja hoidonrajauksiin liittyviä ohjeistuksia sairaanhoitopiirien ja kuntien terveydenhuollon toimesta. Nämä ohjeistukset ovat voineet ohjata toisen henkilön avun varassa olevia asukkaita omaehtoisiin, mahdollisesti harkitsemattomiin tahdonilmaisuihin hoidon rajaamisesta erikoissairaanhoidon ulkopuolella. Sairaalahoito on järjestettävä aina, kun lääketieteelliset perusteet ja tilanne sitä edellyttävät. Vammaisfoorumi painottaa, että lääkärin tulee aina vastata potilaan hoidosta.

Esitettävän 57 a §:n mukaan koronavirustaudin leviämisen estämiseksi kunta voi päättää, että koulutuksen tai varhaiskasvatuksen järjestäjän on huolehdittava tiloissaan pykälän 1 kohdan mukaan mm. varhaiskasvatuksessa ja oppilaitoksissa lasten ja opiskelijoiden riittävän etäisyyden ylläpitämisestä.

Vammaisfoorumi haluaa kiinnittää erityistä huomiota erityisoppilaitoksiin ja niiden opiskelijoihin sekä integroiduissa varhaiskasvatuksen ja oppilaitoksen ryhmissä oleviin riskiryhmiin kuuluviin lapsiin ja nuoriin. Heille on turvattava erityistä huolellisuutta noudattaen mahdollisuus etäisyyksien pitämiseen ja käsihygienian hoitamiseen - tarvittaessa avustetusti. Tarvittaessa on oltava myös mahdollisuus etäopetukseen siirtymiseen. Etäopetuksen tulee kuitenkin olla vasta viimeinen vaihtoehto opetuksen järjestämisessä aivan samoin, kuin se on kaikkien oppilaiden kohdalla. Vammaisuus sinänsä ei koskaan saa olla peruste etäopetukseen siirtämiselle.

Vammaisfoorumi esittää, että 60 ja 63 §:ssä karanteeniin määräämisestä ja karanteenipaikasta sekä eristämisestä ja eristämispaikasta säädettäessä huomioidaan asianmukainen ja saavutettava tiedottaminen asianomaisia henkilöitä koskien. Siksi tartuntatautilakiin perustuvien toimintaohjeiden tulee olla selkeästi ymmärrettäviä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kaikkien rajoitustoimien kohteeksi joutuvien ihmisten oikeuteen saada tieto heille ymmärrettävällä ja saavutettavalla tavalla. Esityksen mukaan välttämättömät ohjeet voivat sisältää esimerkiksi ohjeita tapaamisten rajoittamisesta, hygieniasta ja tartunnan leviämistä ehkäisevien suojavarusteiden käytöstä. Saadun tiedon ymmärtämistä tulee helpottaa sanallisin ja visuaalisin kuvauksin. Lisäksi tartunnan leviämisen ehkäisemiseksi annettavien välttämättömien ohjeiden tulisi olla Vammaisen ihmisen luvalla ja pyynnöstä luovutettavissa henkilökohtaisille avustajille ja omaishoitajille. Lisäksi Vammaisfoorumi pitää välttämättömänä, että 68 §:n perusteluihin "olosuhteet karanteenin ja eristämisen aikana" lisätään kunnille ja sairaanhoitopiirien kuntayhtymille velvoite huolehtia vaikeavammaisille henkilökohtaisen avun työnantajille, avustajille sekä omaishoitajille riittävästä määrästä sopivia suojavälineitä.

Esitettävän 68 §:n mukaisesti karanteeni ja eristäminen toteutetaan ensisijaisesti yhteisymmärryksessä henkilön kanssa tämän asunnossa, terveydenhuollon toimintayksikössä, ympärivuorokautisia asumispalveluja tarjoavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä, perhekodissa, turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa tai muussa karanteeni- tai eristämispäätöksen tekijän hyväksymässä ja osoittamassa paikassa, jossa sairastuneen tarvitsema hoito voidaan varmistaa. Jos karanteeni- tai eristämispäätös tehdään henkilön tahdosta riippumatta, karanteeni tai eristäminen toteutetaan terveydenhuollon toimintayksikössä, ympärivuorokautisia asumispalveluja tarjoavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä, perhekodissa tai turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa. Kunnan on tarvittaessa järjestettävä karanteeniin määrätylle asianmukainen karanteenipaikka ja huolehdittava myös karanteeniin määrätyn ruokahuollosta.

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan sosiaalihuollon yksiköissä tulee kiinnittää erityistä huomiota niiden asiakkaiden karanteeniin asettamiseen tai lukittuun tilaan eristämiseen, joilla on kehitysvamma, autisminkirjon diagnoosi tai psyykenvamma. Näiden henkilöiden osalta on varmistettava, että he saavat tarpeenmukaista hoitoa ja huolenpitoa kaikissa tilanteissa. Laissa on määriteltävä tarkasti, mikä pätevyys ja ammatillinen asema huolenpidon toteuttamiseen osallistuvalla henkilöllä on oltava silloin, kun hoitoa tai huolenpitoa tarjotaan muualla, kuin terveydenhuollon yksikössä.

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan 68 pykälässä ja sen perusteluissa tulee määritellä esitettyä täsmällisemmin tapaamisten rajoittaminen karanteenin ja eristämisen aikana silloin, kun asiakas asuu sosiaalihuollon yksikössä. Lähtökohtana tulee olla se, että asumisyksikössä asuvalla palvelunkäyttäjällä on sama vapaus ja oikeus sosiaalisiin suhteisiin ja kotirauhaan kuin kotona asuvilla ihmisillä, jotka on asetettu karanteeniin tai eristykseen.

Edellä esitettyyn perustuen Vammaisfoorumi pitää erittäin ongelmallisena sitä, että vierailujen rajoittamista harjoitetaan myös yleisellä tasolla, eli tilanteissa, joissa ei ole kyse tartuntatautilääkärin määräämästä karanteenista tai eristyksestä. Perusoikeuksia on Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan mahdollista rajoittaa vain perustuslakivaliokunnan linjausten pohjalta muodostuneiden käytäntöjen nojalla, perusoikeuksien rajoitusedellytysten täyttyessä. Näitä edellytyksiä ovat esimerkiksi lailla säätämisen vaatimus ja täsmäl-

lisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus. Vammaisfoorumi korostaa, että tilannetta on näiltä osin välttämätöntä selkeyttää, jotta henkilöiden perusoikeuksia ei rajoiteta ilman lain tukea.

Vammaisfoorumi korostaa myös, että sekä tartuntalain säätämisessä, että soveltamisessa tulee huomioida vammaisten henkilöiden erilaiset lähtökohdat. Karanteeni, eristys, lukitseminen tai tapaamisten rajoittamiset sosiaalihuollon yksiköissä tai terveydenhuollon yksiköissä eivät saa estää vammaisten ihmisten välttämättömän yksilöllisen tuen toteuttamista vähintään voimassa olevien palvelupäätösten mukaisesti. Tartuntatautilain nojalla tehtävät rajoitukset eivät poista asiakkaan palvelutarvetta ja tehtyjen päätösten voimassaoloa.

Vammaisfoorumin tietoon on tullut tilanteita, joissa viranomainen on muuttanut yksipuolisesti tehtyjen palvelupäätösten sisältöjä. (Vapaa-ajan toimet on esimerkiksi kielletty avun järjestämisen ja toteuttamisen ongelmien vuoksi). Ääritilanteissa on tehty johtopäätöksiä, joiden mukaan avun tarve olisi pysyvästi vähentynyt yksikössä käyttöön otettujen rajoitteiden johdosta. Näiden tilanteiden ehkäisemiseksi on kiinnitettävä riittävää huomiota yksilöllisiin palvelutarpeisiin ja huomioitava asia myös oikeudellisessa punninnassa. Muutoin palveluiden vähentämistä koskevat ylilyönnit ovat todennäköisiä ja yksilöille rajoituksista koituva haitta kohtuuton.

YK:n vammaissopimuksen 12 artiklassa määrätään oikeudesta elämään. Yhteiskunnan velvollisuutena on toteuttaa kaikki tarvittavat toimet tämän oikeuden turvaamiseksi vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa.

YK:n vammaissopimuksen 25 artiklassa määrätään oikeudesta terveyteen. Artikla edellyttää toisaalta saman laatuisten ja laajuisia terveyspalveluiden järjestämistä vammaisille henkilöille kuin muillekin ja toisaalta erityisesti vammaisuuden vuoksi tarvittavien terveyspalvelujen järjestämistä.

Esitetyn sääntelyn tarkoituksella on suora yhteys YK:n vammaissopimuksen 12 ja 25 artikloihin. Samoin sopimuksen 11 artikla edellyttää vammaisten henkilöiden suojelua ja turvallisuudesta huolehtimista vaaratilanteissa.

Vammaisfoorumi katsoo, että ehdotetun lain rajoitusperusteet ovat hyväksyttäviä suhteessa vammaissopimuksen ihmisoikeusvelvoitteisiin. Myös perustuslain 22 §:n julkiselle vallalle asettama perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite tukee tätä käsitystä.

Vammaisfoorumi kuitenkin toteaa, että rajoitusperusteiden hyväksyttävyyttä tulee aina arvioida yhdenvertaisesti suhteessa vammaisiin ja vammattomiin henkilöihin. Joissakin tilanteissa rajoitusten vaikutukset saattavat olla vammaisiin henkilöihin suurempia kuin vammattomiin. Tämä tulee ottaa rajoituksien vaikutuksia arvioitaessa huomioon.

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko	Tarja Parviainen
puheenjohtaja	varapuheenjohtaja